

Nálety na Beroun ve světle kronikářských zápisů

Jan Špringl

Jednou z charakteristických tváří druhé světové války bylo napadání zázemí nepřítele leteckými útoky. Do paměti válečné, stejně jako povědomí poválečné generace se hluboko vryla zvláště jména dvou měst, která se stala symbolem apokalyptičnosti tohoto způsobu vedení války na evropském kontinentě: anglické Coventry, bezmála srovnané se zemí německými pumami v listopadu 1940¹, a německé Drážďany, z velké části smetené z povrchu zemského anglo-americkými bombardovacími svazy v únoru 1945.² Nicméně tato dvě města nebyla jediná, která byla bombardováním během druhé světové války mohutně poničena; jejich celkový výčet je mnohem rozsáhlejší.

Cíle letecké aktivity zúčastněných válečných stran byly na jedné straně skryty v likvidaci vojenského a hospodářského potenciálu nepřítele, narušení infrastruktury jím kontrolovaného území, ale na druhé straně také ve snaze o demoralizaci a zastrašení obyvatelstva.³ Určitý význam tkvěl i v celkovém narušení “cyklu všedního dne” napadaného zázemí: Ačkoliv po vyhlášení leteckého poplachu v mnoha případech nenásledoval vlastní nálet, přesto blížící se nepřátelské letouny nutily protileteckou ochranu provést patřičná opatření vždy v celé oblasti, která připadala v úvahu jako potenciální cíl, čímž v ní přirozeně docházelo k celkovému pozastavení běžného života. Pokud byl navíc poplach vyhlášen v nočních hodinách, bezesporu znamenal narušení odpočinku obyvatelstva, což se mohlo následujícího dne projevit samozřejmou únavou a z ní plynoucím nedostatečným pracovním výkonem.

Ani území Protektorátu Čechy a Morava, které bylo v letech 1939-1945 integrální součástí německé třetí říše, nebylo přirozeně ušetřeno spojeneckých náletů, které se zejména od jara 1944 staly součástí každodenního života jeho

-
- 1) Piekalkiewicz, Janusz: *Letecká válka 1939-1945*. Plzeň, Mustang 1995, s. 111.
 - 2) Tamtéž, s. 401-402.
 - 3) Nad problémem vlivu leteckých útoků na morálku obyvatelstva se ve svých pamětech pokouší polemicky pozastavit například i sám vrchní velitel britského bombardovacího letectva v letech 1942-1945 Arthur Harris (Harris, Arthur: *Bombardéry útočí*. Brno, Bonus A 1994, s. 84-87) a podrobněji se diskutím o tomto problému v britských velitelských kruzích též věnuje: Hastings, Max: *Velitelství bombardovacího letectva*. Praha, Naše vojsko 1994, s. 122-126.

obyvatelstva. Je sice pravdou, že první spojenecká letadla se objevila ve vzdušném prostoru českých zemí již v lednu 1940, avšak jejich aktivita byla v těchto letech do jisté míry sporadická.⁴ Za nejčastější cíl bombardování byla v této době většinou volena západočeská Plzeň, jako jedno z nejvýznamnějších průmyslových center protektorátu.⁵ Neměli bychom ovšem také v této souvislosti zapomínat na „vzdušnou dopravu“ výsadků československých parašutistů, vycvičených ve Velké Británii pro plnění zpravodajských, sabotážních i jiných úkolů na území Čech a Moravy.⁶

Za vlastní počátek letecké války nad protektorátem považují vojenští historici až květen 1944, kdy zahájily britské (RAF) a americké (USAAF) letecké síly generální ofenzívu proti německým zdrojům pohonných hmot, která se samozřejmě nevyhnula ani českým zemím.⁷ Od léta 1944 se s postupným přibližováním válečných front z východu i západu k území protektorátu intenzita náletů přirozeně ještě více zvyšovala. Na přelomu let 1944/45 pak spatřovalo obyvatelstvo kromě siluet spojeneckých bombardérů velmi často na obloze ještě tzv. *hloubkové letce* - stíhače, kteří jednotlivě, nebo v malých skupinách napadali železniční tratě a komunikace. Právě pro jejich nejčastější terče - lokomotivy byli hovorově nazýváni *kotláři*.⁸

Obyvatelé Berouna čekali na první pumy svržené na jejich město ze spojeneckých letounů až do podzimu 1944. Ovšem již bezprostředně po vypuknutí války byla zahájena opatření, která měla Berounské na možné nebezpečí tohoto druhu připravit: organizace protiletecké ochrany, nařízení nočního zatemnění, stavba krytů apod. Každá důležitá instituce včetně škol měla povinnost sestavit vlastní protipožární hlídky, které se v případě ohrožení měly podílet na likvidaci následků leteckého útoku.⁹ Konečně v říjnu a následně v prosinci 1944 byl

4) První britské letouny se nad územím protektorátu objevily v noci z 12. na 13. ledna 1940. V této fázi války ovšem nelétaly bombardéry RAF z taktických důvodů nad české země s nákladem pum, ale naopak s balíky letáků, které pak shazovaly nad vybranými českými městy. Viz Rajlich, Jiří: *Britské letákové "bombardování" českých zemí v předjaří 1940*. In: *Historie a vojenství*, LIII, č. 3 (2004), s. 23-25.

5) Rajlich, Jiří: *Mustangy nad protektorátem*. Praha, MBI 1997, s. 23-24.

6) *Tamtéž*, s. 20-22.

7) *Tamtéž*, s. 28.

8) Za účelem rozvrácení německé dopravní infrastruktury zahájilo v únoru 1945 spojenecké letectvo operaci CLARION, v jejímž rámci byla také použita právě tato taktika (*Tamtéž*, s. 93).

9) Pro ilustraci uveďme úryvek ze zápisu z porady učitelského sboru Měšťanské (hlavní) školy chlapecké v Berouně, na které se mimo jiné projednávaly i záležitosti týkající se protiletecké ochrany: „*Nařízením pana vrch.[ního] zem.[ského] rady v Kladně byla naše škola zahrnuta do rozšířené vlastní protiletecké ochrany. Vedoucím byl jmenován kol.[ega] Fr.[antišek] Grubner, jeho zástupcem kol.[ega] Jos.[ef] Šouský. Vedoucím uloženo zřídit odbory v předepsaném počtu členů z vlastního osazenstva závodu. Poněvadž místních členů*

Okresní úřad v Berouně

V Berouně 17. prosince 1940.

Pokyny pro chování se při leteckém poplachu.

VYHLÁŠKA

Zazní-li návěští „Letecký poplach“, t. j. stoupající a klesající - kolísavý (kvilivý) tón sirény, počne-li střelba protiletecké dělostřelectvo, nebo objeví-li se letadla vypouštějící osvětlovací tělesa, která vyvíjejí velmi intenzivní světlo, provedou se tato opatření:

1) V budovách:

Všechny osoby v budovách — v bytech, úřadovnách, obchodech, divadlech, hostincích, čekárnách, zábavních místnostech a p., odejdou ihned do protileteckého, po ruce jsoucího krytu (do sklepa). Povinnost odebrat se do krytu se nevztahuje na osoby, jichž zdravotní stav to nedovoluje a na jejich ošetřovatele.

Před odchodem do krytu proveďte podle možnosti tato opatření:

- a) podniky, obzvláště krámy, uzamkněte,
- b) okenice, rolety, žaluzie stáhněte a uzavřete, okna úplně otevřete a zajistěte. Při tom však se neprohřešte proti povinnosti zatemnění, neboť právě v tomto okamžiku může být každý světelný paprsek příčinou shození pum. Je tedy v nejvlastnějším zájmu každého jednotlivce zachovati v tomto případě co nejprísnejší kázeň. Všechny dveře uzavřete! Domovní vchody nezamykejte!

2) V krytu:

V krytu nekuřte, nerozsvěcujte otevřená světla! Zbytečné nářadí do krytu s sebou nenoste! Další chování určí pořadatel, domovní hlídka nebo ten, kdo je pověřen dozorem v úkrytu.

3) Na ulici:

Každý, koho zastihne letecký poplach na ulici, náměstí, v sadu atd., vyhledá nejbližší veřejný protiletecký úkryt, nebo použije jiných úkrytových možností v budovách.

Ulice, náměstí, sady atd. musí být po vyhlášení leteckého poplachu obecněm ihned vyklizeny, nikdo se nesmí zdržovati mimo budovy.

Veškerá vozidla zastavte a postavte tak, aby nepřekážela volnému průjezdu! Zákaz parkování neplatí po dobu leteckého poplachu.

Stavění vozidla není dovoleno:

- a) v úzkých uličkách a v nepřehledných částech a v ostrých zatáčkách ulic,
- b) v menších vzdálenostech než 10 m před a za hydranty, studněmi, pumpami a jakýmkoliv místy odběru vody, mosty, křižovatkami a vyústěními ulic, vchody k nemocnicím, ošetrovnám a záchranným stanicím. Tato vzdálenost 10 metrů se měří u křižovatek a vyústění ulic od rohu, kde se sbíhají okraje jízdní dráhy,
- c) před vjezdem a výjezdem na pozemky, dále u vchodů k veřejným protileteckým úkrytům.

Motorové vozy, motorová kola s přívěsnými vozíky zastavte co nejdále na volných místech a pokud to není možné, na pravém okraji jízdní dráhy! Motorová kola bez přívěsných vozíků zastavte na okraji chodníku, přilehlém k jízdní dráze!

Povozy s tažnými zvířaty a zvířecí transporty zahnou, pokud nebudou moci dosáhnouti nějakého blízkého nouzového přístřeší pro zvířata, do postranních ulic. Povozy zastavte na pravém okraji jízdní dráhy! Tažná zvířata vypráhněte a podle možnosti krátce přivažte ve dvorech, u stromů a pod., nikdy však na místě odběru vody! Z nouze mohou být zvířata ponechána i u pevně zabrzděných vozů. Na vozech naložená zvířata nevykládejte, nýbrž je k nim pevně přivažte! Odpřažená a na vozech naložená zvířata podle možnosti přikryjte! Jízdní kola opřete o domovní stěny, stromy, svítlny a dobře uzamkněte! Ruční vozíky postavte na okraj chodníku, přilehlém k jízdní dráze!

Křižovatky vždy ponechte volné!

4) Chování složek protiletecké ochrany po odvolání poplachu:

Letecký poplach bude pro obyvatelstvo vždy zrušen odvolacím znamením - vysoký nepřetržitý tón sirény.

Po odvolání poplachu se provede toto:

- a) protiletecký kryt opustíte na příkaz domovní hlídky nebo toho, jenž byl pověřen dozorem nad protileteckým krytem. Leteckým poplachem přerušena činnost — zaměstnání a doprava se ihned obnoví;
- b) při podezření neb zjištění bojových látek podejte bezpečnostním orgánům, hlídce LS nebo veliteli protiletecké ochrany přesné hlášení. Totéž platí i o případech, ve kterých utrpěly potřebné předměty — potraviny, krmiva a pod. — následkem jakéhokoliv vlivu leteckého útoku na své použitelnosti.

5) Rozkazy vydává velitelství LS.

Provádějí je bezpečnostní orgánové, dozorní orgánové LS, velitelé domovních hlídek LS a hlídek veřejných protileteckých krytů.

Všech pokynů a rozkazů těchto orgánů vždy bezpodmínečně uposlechněte!

Okresní hejtmán,
rada politické správy:
JUDr. K. Krpálek v. r.

nad Berounem poprvé slyšet charakteristický hvízdavý zvuk padajících bomb. Ovšem nejmohutnější nálet na toto středočeské město přišel až na jaře 1945: 17. dubna 1945 podnikla 8. letecká armáda USAAF v součinnosti s RAF útok na několik protektorátních měst, která byla vybrána za cíl jako důležité železniční křižovatky, či jako místa skladování pohonných hmot: Roudnice nad Labem, Kladno a Beroun.¹⁰ Konkrétně nad Berounem otevřelo v odpoledních hodinách tohoto dne své pumovnice celkem 61 bombardérů B-24 Liberator.¹¹ Další větší nálet, který však již nedosáhl síly útoku výše zmiňovaného, na sebe nenechal dlouho čekat: 29. dubna 1945 napadlo pět letounů Thunderbolt P-47 berounské hlavní vlakové nádraží a během útoku byla zasažena i okolní obydlená aglomerace.¹²

Pokud nepočítáme útoky hloubkařů, které byly na jaře 1945 do jisté míry každodenním chlebem berounských obyvatel,¹³ můžeme konstatovat, že Beroun byl bombardován celkem čtyřikrát. Však až předposlední a poslední útok v dubnu 1945 byly zcela cílenými nálety na toto město; dva předchozí byly s největší pravděpodobností pouze samostatnou iniciativou posádek letounů, které si vybraly Beroun jako terč ze zcela nouzových příčin.

Nálety zasévaly v myslích obyvatel protektorátu zcela přirozený strach. Německá propaganda nemohla samozřejmě nevyužít vítanou příležitost vytěžit z něho maximum a použila jej ve svém protispojeneckém tažení: Anglo-američtí letci byli v rozhlase, tisku i na plátnech biografů představováni jako tero-

sboru bylo málo, přibral vedoucí 30 místních žáků z nejvyšších ročníků. Všichni musí mít protiplynové masky, dále bude třeba stříkaček, tlumnic, léků, obvazového materiálu a nosítek. O dodání nedostávajících se pomůcek jednala újezdní školní rada. Vedoucí se má pokud možno domluvit s místní protileteckou ochranou v úkrytu našich žáků, protože v naší budově není vhodných sklepů“. (Státní okresní archiv v Berouně - dále jen SOkA Beroun, fond Měšťanská škola chlapecká Beroun, karton 4 - Konferenční protokoly 1916-1944, složka Konferenční zápisy 1941/42, zápis o 3. řádné poradě učitelského sboru ve školním roce 1941/42, konané 4. 12. 1941.)

- 10) Vedle těchto měst, nacházejících se na protektorátním území, byly též v tento den bombardovány Karlovy Vary, Sokolov a Ústí nad Labem, jež se nacházely v oblastech odtržených v důsledku Mnichovské dohody na konci září 1938, a německý Schwandorf a Drážďany (Kokoška, Stanislav: *Luftwaffe v Čechách a na Moravě v závěrečném období druhé světové války*. In: *Historie a vojenství*, roč. XLI, č. 4 (1992), s. 88).
- 11) Rajlich, Jiří - Kokoška, Stanislav - Janda, Aleš: *Luftwaffe over Czech Territory 1945*. Hradec Králové, JaPo 2001, s.259. Tento údaj o se do jisté míry rozchází s údaji uvedenými v pramenech, jež vznikly v berounském prostředí, ovšem které jsou z tohoto hlediska méně hodnověrné. Srov SOkA Beroun, fond Archiv města Berouna, Pamětní kniha města Berouna VII., 1940-1945. Tento pramen se pak dále rozchází s dalšími dobovými dokumenty, co se týče například celkového počtu svržených bomb. Tamtéž, fond Okresní úřad Beroun, pres. spis čj. 237/1945.
- 12) Rajlich, J.: *Mustangy nad protektorátem*, s. 130.
- 13) SOkA Beroun, fond Okresní úřad Beroun, pres. spisy - 237/1945.

risté, ohrožující klid a mír pokojných obyvatel.¹⁴ Česká společnost pak byla na přelomu let 1944-1945 zmítána velice rozporuplnými pocity. Na jedné straně strach z náletů nedokázal, a to i přes propagandistické snažení okupantů a jejich přísluhovačů, vytěsnit vnitřní nesouhlas s německou okupací a vzrůstající intenzita leteckých útoků v letech 1944-1945 byla pro nezanedbatelnou část české společnosti radostným znamením, že se neodvratně blíží porážka Velkoněmecké říše. Němci samotní pak byli chápáni jako ti, kteří za bombardování českých zemí nesou bezprostřední odpovědnost.¹⁵ Na straně druhé ovšem nálety Spojenců vyvolávaly u některých jedinců pochybnosti o adekvátnosti tohoto postupu,¹⁶ zvláště když váleční nepřátelé Říše byli ve valné většině vnímáni jako budoucí osvoboditelé českého národa od německého jha, kteří se ovšem tímto svým přístupem zbytečně poskvřňují českou krví. Tento fakt samozřejmě souvisel s vědomím blížícího se konce války a touhou dožít se jej.

Vše výše nastíněné můžeme samozřejmě vysledovat i v dobových pramenech, jež jsou spjaté s berounským prostředím a které do jisté míry též odrážejí chování a nálady jeho obyvatel vyvolané nálety. Obzvláště zajímavá je zejména přítomnost určité bezstarostné zvědavosti, zachvacující Berounské po prvních shozených pumách, která je však o půl roku později po největším náletu na jejich město vystřídána všeobecnou panikou, jejímž vyvrcholením je útěk do okolních lesů. Mnohdy na nás z dobových zápisů dýchnou i neskrývané pochyby o významu utrpení, přinášeného spojeneckými letci těsně před ukončením válečného běsnění.

Následující výběr úryvků z dobových pramenů si klade za cíl seznámit čtenáře s příklady reflexe a vnímání spojeneckých leteckých útoků obyvateli města Berouna v době 2. světové války. Ještě dříve než se tak stane je ovšem nutné zmínit se několika slovy o vlastních pramenech, z nichž byly tyto úryvky vyňaty.

-
- 14) Pro seznámení se s rétorikou německé válečné propagandy uveďme úryvek z protektorátního tisku, komentující použití bomb se zpožděnou roznětkou spojeneckými leteckými silami, s kterými se ostatně na vlastní kůži seznámili i obyvatelé Berouna (viz níže - nálet 16. prosince 1944): „*Druh bomb [...] je dostatečnou kvalifikací teroristického úmyslu leteckých pirátů. Kdyby jim šlo jen o ničení průmyslových cílů a objektů pro válku důležitých, snad by obstála výmluva, že leteckou pumou nelze přesně mířit na cíl, ale shazování bomb, jejichž záludnost tkví v časovaném zapalovači, osvětluje jasně vražedné záměry teroristů. Časovaná bomba je skrytou, číhající smrtí, která vyčkává, až lidé zapomenou na nebezpečí, aby pak vybuchla a šířila zhoubu mezi pokojným civilním obyvatelstvem*“. (Teroristé útočili na Moravě časovanými bombami. In: *Polední list*, roč. XVIII, č. 312, 23. 11. 1944, s. 1.)
- 15) Kokoška, Stanislav: *Krise nacistické okupační politiky v Protektorátu Čechy a Morava v roce 1944 a pokusy o její překonání*. In: *Soudobé dějiny*, VIII, č. 4 (2001), s. 619.
- 16) Státní ústřední archiv v Praze, fond 114 - Úřad řííšského protektora v Čechách a na Moravě, situační zprávy velitelství SD v Praze z roku 1944, sign. 114-301-7, denní zpráva SD ze 17. 10. 1944, č. 89/44; Tamtéž, denní zpráva SD z 25. 11. 1944, č. 101/44.

Pro edici bylo jako stěžejní zvoleno kritérium výhradního výběru z kronikářských zápisů, bezprostředně spjatých a vzniklých v prostředí města Berouna, které se týkají náletů na toto město v letech druhé světové války. Na jedné straně se jedná o vhodné úryvky vyňaté z kronik některých berounských škol (Zvláštní škola Beroun, Měšťanská škola chlapecká Beroun,¹⁷ Obecná škola Beroun - Závodí) a na straně druhé též o pasáže z Pamětní knihy města Berouna.¹⁸

V letech druhé světové války, stejně jako v období předcházejícím, měla každá škola povinnost vést si kroniku, do které měly být zapisovány údaje týkající se jednak jejího vnitřního života (konkrétní stav učitelského sboru a žactva, pořádání školních slavností, organizace školy, inspekce a návštěvy, atd.), ale také důležitých událostí v jejím mateřském městě či obci. Zápisy ve všech pro tuto edici použitých školních kronikách byly v letech protektorátních evidentně pořizovány průběžně, nicméně určitou výjimku v této skutečnosti tvoří údobí jara 1945: díkce zápisů o událostech, spadajících do tohoto období, napovídá, že byly dozajista učiněny až po skončení války, a to samozřejmě i s přihlédnutím k celkové hektické situaci a chaosu, v kterém se Beroun těsně před koncem války ocitl.¹⁹

17) Od konce léta 1941 zněl ovšem oficiální název tohoto ústavu *Hlavní škola chlapecká v Berouně*. V tomto období došlo totiž k určité úpravě ve stávající organizaci českého školství, mimo jiné k přejmenování měšťanských škol na školy hlavní a k nařízení o výběru žáků na tyto instituce. Blíže viz např. Pasák, Tomáš: *Organizační a správní změny v českém školství v období nacistické okupace*. In: In memoriam Zdeňka Fialy: Z pomocných věd historických, Praha 1978, s. 235.

18) Zmiňované kroniky jsou uloženy ve fondech SOKA Beroun.

19) Snad několik následujících, zkratkovitě představených ilustrativních údajů potvrdí tvrzení o hektické době berounského jara 1945: Od počátku března 1945 je Beroun zaplavován německými uprchlíky z východních oblastí říše, kteří jsou nouzově ubytováni v hostincích, tělocvičnách, školách i některých soukromých bytech. V budovách škol se nevyučuje, neboť jsou buď zabrány německým vojskem, využívány jako noclehárny pro výše zmiňované běžence, či slouží válečné výrobě. Výuka probíhá tím způsobem, že se žáci jednotlivých škol scházejí v určitých dnech v biografu Viktoria, kde jim jsou jejich učiteli zadávány úlohy k domácímu studiu. K obnovení vyučování dochází na počátku dubna 1945: každé škole jsou nouzově přiděleny místnosti v příslušných berounských hostincích, v kterých má výuka probíhat. V první polovině dubna 1945 počíná německá armáda za nuceného přispění berounských občanů stavbu polních opevnění na okrajích města. V druhé polovině tohoto měsíce Beroun bombardují spojenecká letadla. Neustále dochází k narušování všedního života města vyhlašováním leteckých poplachů. 21. dubna je opět oficiálně zastaveno školní vyučování, i když se ve skutečnosti nevyučuje již od náletu 17. dubna 1945. 3. května dochází k vlakovému neštěstí na nádraží Beroun - Závodí, kde dochází ke srážce osobního vlaku s přetíženým vlakem vezoucím uprchlíky. Počínaje 5. květnem probíhá pokus o převzetí „vlády“ nad Berounem revolučními orgány; dochází k jednání mezi německou správou a „povstanci“, z nichž se někteří vydávají na pomoc bojující Praze; na scénu vstupují ustupující Vlasovci i německá branná moc; 10. května konečně přijíždějí sovětské jednot-

Pamětní kniha města Berouna VII. je městskou kronikou vedenou v letech 1940-1945. Všechna města měla zákonnou povinnost vést knihy tohoto typu. V roce 1940 bylo přikázáno odevzdat všechny doposud napsané kroniky okresním úřadům a následně založit nové, proto bylo psaní jejího sedmého dílu započato právě v této době. Jak je patrné, zápisy pro léta 1940 a 1941 jsou zcela autentickou a bezprostřední reflexí válečných časů, ovšem k záznamu událostí let 1942 až 1945 bylo evidentně přistoupeno až po skončení druhé světové války. Tuto skutečnost je na jedné straně možné vysledovat z některých komentářů zaznamenávaných faktů, které by byly za protektorátu jistou "sebevraždou" (atentát na Heydricha je například představován jako spravedlivá odplata, namísto toho, aby byl ve smyslu protektorátní rétoriky prohlášen za teroristický čin), a na druhé straně z osvětlujícího zápisu, který je uveden mezi záznamy z let 1941 a 1942, v němž jeho autor, Viktor Palivec²⁰, tuto skutečnost sám potvrzuje.²¹

Je důležité zdůraznit, že následující úryvky byly vybírány s přihlédnutím k zajímavosti formy podání popisovaných událostí, jejichž reflexe se samozřejmě objevuje i v kronikách dalších berounských škol či dokumentech vzniklých v souvislosti s existencí různých berounských institucí.

Zápisy ve vybraných pramenech, jež se týkají letecké války, probíhající nad Berounem přesně před 60 lety, jsou přirozeně v některých případech totožné, v některých se doplňují, v některých se svým úhlem pohledu naopak odlišují. Ovšem jsou to právě dílčí úhly různých pohledů berounských kronikářů, které pak společně vytváří plastický obraz města Berouna v těžkých časech druhé světové války.

ky. (SOkA Beroun, fond Archiv města Berouna, Pamětní kniha města Berouna VII., 1940-1945; Děkanský úřad Beroun, Kronika Děkanského úřadu v Berouně II., 1838-1949. Kopie kroniky uložena v SOkA Beroun, sign. XXII-851).

20) Jeho předchůdcem byl Josef Poch.

21) Tento zápis zní: „*Tak jako v rocích 1938 a 1939, které jsem dopsal na příslušných místech Kroniky (díl VI), pokračuji zde v zápisech. Zaznamenávám nejprve několik doplňků k roku 1940 a 1941 a od roku 1942 píši již souvisle dál až do doby, v níž sám žiji. Z valné části tu používám zápisků mého předchůdce kronikáře, jak jsem je našel v přídatném materiálu ke kronice a doplňuji svými, vyplývajícími z informací, dotazů, četby atd., pokud jsem je opět mohl si vůbec opatřit. Zápisky předchůdcovy, psané v době okupace na nečisto, jsem pokud mohl, abych nerušil smysl a obsah, uváděl na správnou míru českého, vlasteneckého hlediska*“. (SOkA Beroun, fond Archiv města Berouna, Pamětní kniha města Berouna VII., 1940-1945.)

EDICE

Příprava na nebezpečí leteckých útoků a organizace protiletecké ochrany (1940-1945)

Zápis v Pamětní knize města Berouna²²

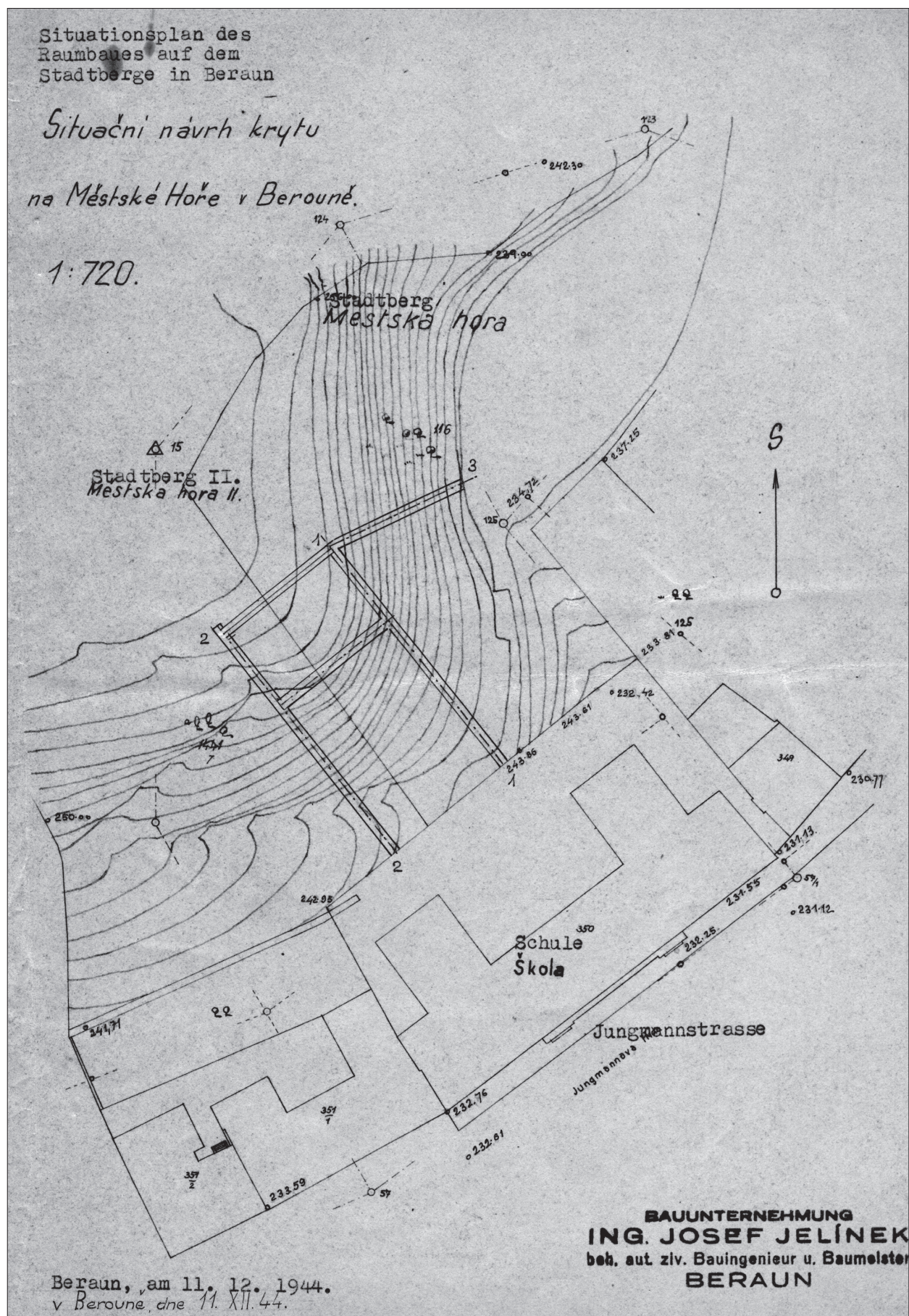
„Luftschutz.²³ Město Beroun je rozděleno na čtyři městské obvody, a to: I. obvod tvoří vnitřní město a Černý vršek, II. obvod tvoří Plzeňské předměstí, III. obvod tvoří Pražské předměstí²⁴ a IV. obvod tvoří Příbramské předměstí.²⁵ Každý obvod má za velitele městského policejního strážníka. Mimo to má každý obvod vedoucího a dva zástupce z řad občanstva. Každý obvod má své stanoviště: I. obvod na radnici, II. obvod v dívčí měšťanské škole (dříve v hotelu Plzeňka), III. obvod v obecné škole na Závodí (dříve v hasičském domě na Závodí), a IV. obvod v domku staré cementárny (dříve v obecné škole). Obvody jsou vybaveny telefonními stanicemi. LS Beroun má samostatnou telefonní linku, číslo 378, ústředí je v budově radnice. LS Beroun se dělí na a) pohotovostní službu veřejnou, b) svépomocnou službu obyvatelstva. Veřejná pohotovostní služba se dělí na 1) službu bezpečnostní a pořádkovou, 2) službu poplachovou, 3) službu požární, 4) službu desinfekční a sanační, 5) službu samaritskou, 6) službu spojovací a zpravodajskou, 7) službu zastírací a 8) službu zvláštní. Každá tato služba má po 40 mužích na každém obvodu, jedině obvod IV., poněvadž je malý, má všechny výkonné služby po 30 mužích. Svépomocná služba obyvatelstva LS Beroun je rozdělena na 54 domovních družstev. Každé družstvo má svého velitele a zástupce z řad občanstva. Tito velitelé jednak denně kontrolují ve svých obvodech zatemnění, jednak slouží k tomu, aby každé došlé heslo LS bylo co nejrychleji v celém městě vyhlášeno. Pro rozhlašování poplachových hesel slouží městská poplachová siréna, která je umístěna ve věži radniční budovy. [...] LS má dnes tato hesla: 1) Luftgefahr - nebezpečí náletu. Při

22) Tamtéž. Autentický záznam z přelomu let 1940/41.

23) Luftschutz (LS) byl německou obdobou československé Civilní protiletecké ochrany (CPO) založené v roce 1935, která byla po vzniku protektorátu v nezměněné podobě začleněna do této organizace. Až později došlo k její reorganizaci podle německého vzoru. (Viz Rajlich, J.: *Mustangy nad protektorátem*, s.15-16.) Berounská organizace Luftschutzu zaznamenala samozřejmě také od výše popisované situace v roce 1940 do konce války určité změny. Materiály dokumentující tyto změny jsou uloženy v SOkA Beroun ve fondech Okresní úřad Beroun, kartony č. 244 - 248, Archiv města Berouna, kart. 661 a v nezpracovaných dodatcích.

24) Tato čtvrť byla také v protektorátních časech, stejně jako dnes, nazývána Závodí. (Garkisch, Miloš: *Berounský uličník*. Beroun, Nakladatelství MH 2003, s.40.)

25) Jedná se o dnešní čtvrť Zavadilka (*Tamtéž*, s.42.)

Plán protiletdeckého krytu pod Městskou horou (1944)

tomto heslu se poplachová siréna v činnost neuvádí. 2) *Fliegeralarm* - letecký poplach. Při tomto heslu se městská siréna uvádí v činnost a dává se jednu minutu kolísavý tón. Na tento signál se musí dostavit veškeré výkonné složky LS na své stanoviště. 3) *Ende Fliegeralarm* - konec leteckého poplachu. Při tomto heslu se uvádí v činnost městská siréna a dává se jednu minutu nepřerušovaný souvislý tón. Při tomto signálu se odvolává pohotovost jednotek LS.²⁶ Vrchním velitelem jest vždy starosta nebo vládní komisař města Berouna JUDr. Václav Cee, jako výkonný orgán LS funguje Jaroslav Volkán, majitel knihtiskárny a velitel hasičského sboru Beroun - město [...]. Dne 10. května 1940 bylo nařízeno úplné zatemnění města. Občanstvo zařazené do LS bylo denně povoláváno ke kontrole zatemnění a to v počtu 16 mužů. Hlídka trvala od 19. do 24. hodiny. Hlídky nastupovaly na policejní strážnici, kde byly vždy poučeny o svých povinnostech a rozděleny na jednotlivé úseky. Mimo to kontrolovala zatemnění také policie a velitelé a zástupci domovních družstev. Každý přestupek v zatemnění byl oznamován okresnímu úřadu. [...] Výnosem ministerstva vnitra ze dne 17. září 1940 bylo nařízeno zřídit veřejné protiletecké úkryty pro občanstvo. Město zřídilo značným nákladem 21 veřejných protileteckých úkrytů, většinou v dobrých sklepech v budovách v celém obvodu města. Tyto kryty byly nákladem obce vybaveny jednak příslunými lékárníčkami, jednak motykami a lopatami pro případ zasypání, dále vědry, petrolejovými lampami, provisorními záchody a pitnou vodou; tam, kde vodovod dosud nebyl, byl nákladem obce zaveden. Veřejné protiletecké úkryty byly zřízeny celkem pro 3.790 osob, přestože výše uvedený výnos stanovil vybudovati veřejné úkryty jen pro 10% obyvatelstva. Město Beroun mělo v době zřízení veřejných úkrytů 15.026 obyvatel. Veřejné protiletecké úkryty byly řádně označeny jak světelnými zařízeními pro noční dobu, tak příslušnými tabulkami podle stanoveného předpisu, přesně s označením, kolik každý úkryt pojme osob. Dostaly i příslušné tabulky směrové. Současně s veřejnými protileteckými úkryty bylo zřízeno pět ošetřoven první pomoci v rámci LS. Ke každé ošetřovně byli přiděleni dva místní lékaři a 10 ošetřovatelek - dobrovolných sester LS. Ošetřovny byly také vybaveny přenosnými lékárníčkami a nosítky. Také ošetřovny byly označeny příslušnými tabulkami. Oběžníkem okresního úřadu v Berouně ze dne 25. září 1940 byla

26) Signalizace LS doznala od popisované situace na podzim 1940 do konce války určitého rozšíření. Na jaře 1945, tedy v čase největšího náletu na Beroun, byl sirénami například vyhlášován ještě tzv. *malý poplach* (tři souvislé po sobě jdoucí tóny, každý trvající 1 min.), který ohlašoval nálet jednotlivých nepřátelských letadel (*hospodářský a dopravní život se v případě vyhlášení této situace nepozastavoval*), dále tzv. *akutní nebezpečí* (kolísavý tón sirény po 8 vteřin), jehož vyhlášení znamenalo, že se větší počet letadel blíží ohrožujícím způsobem a obyvatelstvo má co nejrychleji vyhledat protiletecký kryt, a tzv. *předběžné ukončení* (stejný signál jako při *malém poplachu*), který zvěstoval konec akutního nebezpečí. (Archiv autora, přehled signálů protiletecké ochrany v protektorátě, duben 1945.)

Výsledky náletu na berounské hlavní nádraží 17. dubna 1945

nařízena pohotovostní služba LS stupeň číslo IV., t.j. 33 % ní pohotovost veškerých výkonných složek LS. K tomu se zařídilo: Všechna stanoviště na obvodech byla opatřena potřebnými lůžky a příkrývkami, pro I.obvod byl najat hostinský sál v hostinci u Plzeňské brány, kde až dosud byla turistická noclehárna. Lůžkové zařízení z této noclehárny půjčil Klub českých turistů městu bezplatně. Od toho dne nastupovalo k výkonu pohotovostní služby celkem 45 mužů, kteří byli rozděleni na příslušné obvody a výkonné složky LS. Nejsilnější pohotovost byla v I.obvodu, 26 mužů. Pohotovostní noční služba LS je v činnosti od 19 do 7 hodin, celkem trvá 12 hodin. Denní službu pohotovostní vykonávají úředníci a zaměstnanci města, kteří jsou rozděleni na skupiny a složky LS. Vždy 1/3 úředníků je ve službě. Tuto službu vykonávají městští zaměstnanci proto, aby nemusilo býti k ní povoláváno občanstvo. Noční pohotovostní služba nastupuje denně na policejní strážnici, kde je vždy poučena o svých povinnostech a rozdělena na jednotlivé obvody. Vykonává ji 3.135 osob, takže na každého přijde řada asi za dva měsíce. Týmž dnem, kdy byla nařízena zvýšená pohotovost jednotek LS, byla v Berouně zřízena stálá požární četa o osmi mužích včetně velitele a řidiče stříkačky. Tato četa má stanoviště na hasičské strážnici v budově radnice. V roce 1940 se konalo v zasedací síni městské radnice pět přednášek pro velitele a vedoucí LS, dále pro pořadatele veřejných protileteckých úkrytů, pro lékaře, mediky a ošetřovatelky. Přednášel vždy vládní komisař města [Václav Cee] a výkonný orgán Jaroslav Volkán. Přednášek se zúčastnilo 337 osob, účast předvolaných byla vždy plná. V roce 1940 byla provedena celkem pětikrát zkouška městské poplachové sirény a to vždy na příkaz okresního úřadu. Dáván byl signál "konec leteckého poplachu". Občanstvo bylo vždy o zkoušce informováno vyhláškami“.

Zápis v Pamětní knize města Berouna²⁷⁾

„Starosta města se rozhodl vystavěti pod Městskou horou veřejný protiletecký úkryt. Budou to dvě štolky přístupné z Plzeňské ulice za školami a určené především školní mládeži. Vyhlásil [starosta] dne 19.ledna 1945 všeobecnou povinnost občanské výpomoci při této stavbě. Tato povinnost v sobě zahrnuje službu ruční a službu potahy nebo motorovými vozidly“.

27) Zpětně zaznamenáno po skončení války. SOkA Beroun, fond Archiv města Berouna, Pamětní kniha města Berouna VII., 1940 - 1945.

Zničená část berounské přádelny (dnes Tiba)

Nejvíce poškozenou budovou byl berounský cukrovar, který stál v těsném sousedství hlavního nádraží

Nálet 20. října 1944

Zápis v Pamětní knize města Berouna²⁸

„První bomby na Beroun! Bombardování města! Událost, která bezvýhradě vzrušila všechny obyvatele města! Bylo to již v době, kdy jsme se starostlivě zamýšleli nad tím, co přinesou nejbližší týdny a kdy jsme cítili též v zdejším městě, jak se k nám blíží stále víc a víc fronta z východu a západu. Hlášení leteckých poplachů přibývalo a nebezpečí se stupňovalo, takže nebylo jediné klidné chvíle, nebyli jsme si jisti ani v noci a nebylo vlastně dne, v němž by člověk mohl počítati s nerušenou a soustavnou prací. [...]

O 13. hodině 16 minutách [20. října 1944] zazněla z radniční věže siréna, vybízející všechno obyvatelstvo k ostražitosti. K přeletu letadel přes Beroun ve směru ze severozápadu na jih došlo ve 13. hodin 45 minut. Byly shozeny dvě lehčí třaskavé bomby ve váze pod 100kg v západní části města, na Plzeňském předměstí, na jižním svahu Městské hory na nezastavené místo Ed.[uarda] Mejstříka soustružníka a Emila Kusého zedníka, v blízkosti německé vojenské pozorovací stanice umístěné na rozhledně 29. Počet letadel pro podmráčno nebylo možno bezpečně zjistiti, hukot motorů ukazoval tak na 1-2 letadla. Hrůzu vzbudil i ve vnitřním městě mohutný oblak prachu, jímž se zahalila celá tovární čtvrt. Zdálo se zprvu, že byla zasažena prádelna. Kameny značné váhy létaly daleko na všechny strany, rovněž tak úlomky bomb [...]. Berounské obyvatelstvo si počalo vyprávěti, že na letadla bylo asi vystřeleno z protileteckého děla, umístěného na německé pozorovatelně, ale nebylo tomu tak. Po vybuchlých bombách zůstal kráter v hloubce půldruhého metru a průměru 6 m. Vážně byl zraněn jeden muž, jež odvezli po poskytnutí první pomoci do berounské nemocnice, ostatní[ch] šest žen a čtyřleté děcko [byly] poraněni lehce a ponecháni po první lékařské pomoci v domácím ošetřování. Ve všech těchto případech šlo o osoby, jež se domnívaly, že se Berounu nic nestane, neuposlechly letecké výstrahy a nešly do krytu. - Bomby způsobily značnější škody na 10 obytných staveních, 1 skladišti a poškodily lehce dalších 15 domů. Byly rozbity střechy, okna, okenní tabule. Ale účinky výbuchů se projeví na Plzeňském předměstí

-
- 28) Zpětně zaznamenáno po skončení války. Tamtéž. Záznam byl učiněn na základě vzpomínek profesora berounské Obchodní akademie a správce městského muzea Karla Kazdy.
- 29) Rozhledna na Městské hoře sloužila za druhé světové války jako letecká hláska. (Blíže k této stavbě: Topinka, Jiří: *Znovu otevřena městská rozhledna*. In: *Minulostí Berounska*, III (2000), s. 285.) Hlásnou službu zřizovala Luftwaffe, nikoliv Wehrmacht, jak je někdy mylně uváděno. Blíže k organizaci hlásné služby a Luftwaffe na území protektorátu viz např. Rajlich, J.: *Mustangy nad protektorátem*, s.15; nebo Rajlich, J. - Kokoška, S. - Janda, A.: *Luftwaffe over Czech Territory 1945*, s. 9-41; Kokoška, S.: *Luftwaffe v Čechách a na Moravě v závěrečném období druhé světové války*, s. 80-102.

*Nejvíce obětí náletu bylo ve vilové čtvrti Závodí,
nedaleko závodské železniční stanice*

též v širším okruhu Městské hory nejenom na oknech a střechách, i ve vnitřním zařízení, vždyť leckteré domácnosti byl způsoben značný nelad a došlo i k přemístění nábytku. Bylo jistě také zajímavé sledovat, jak roztodivně šel a působil tlak vzduchu, vždyť v některých případech roztříštil okna i v opačném směru ulice a to v místech, kde by to byl nikdo nehledal. - Letecký poplach končil dne 20. října 1944 ve 14 hodin 5 minut. I došlo hned k horlivému úklidu trosek a rozbitého skla. Ulice v blízkosti poškozených míst byly policejně uzavřeny, protože proudy obyvatelstva z ostatních městských čtvrtí neodolaly tomu, aby na místě neshlédly účinky tohoto prvního křtu ohněm [...].

Nálet 16. prosince 1944

Zápis v kronice Zvláštní školy Beroun³⁰

„V sobotu 16. prosince po poledni byly svrženy na pokraji města nepřátelským letadlem pumy, z nichž některé vybuchly ihned, avšak nikomu nebylo známo, že současně s těmito byly svrženy i časované pumy na téže místo.³¹ Při první explozi nedošlo k vážnému neštěstí, avšak po leteckém náletu, kdy zvědavci se šli podívat na místo dopadu pum, vybuchla náhle časovaná puma a poranila řadu zvědavců, několik velmi těžce. Mezi zvědavci byli i 2 žáci naší [pomocné] školy Vršecký a Prošek. Prvému byl tlakem vzduchu způsoben malý výron krve z úst a nosu, druhému chlapci byl těžce poškozen hrudník. Po převozu do nemocnice těžkému zranění za několik hodin podlehl. Je k politování, že mezi zvědavci byly děti z naší školy, kde jsou takřka denně poučovány a varovány. Zvláště o časovaných pumách bylo žactvo právě několik málo dní před neštěstím obšírně poučeno. Pohřbu Otakara Proška ve středu 20. prosince se účastnilo všechno žactvo naší školy i oba učitelé. Jako květinovou poctu dala škola kytici bílých květů. Uhradili jsme ji z peněžních prostředků školy, poněvadž žactvo je vesměs sociálně slabé“.

Zápis v Pamětní knize města Berouna³²

„V sobotu 16. prosince 1944 byl v 11.45 hod. vyhlášen letecký poplach, který skončil v 13.41 hod. Za tohoto poplachu přiletělo přes město velké množství letadel směrem od severu k jihu. Ve 12.41 hod. shodilo jednotlivě letící letadlo na pole mezi Králodvorskou cementárnou a západním okrajem města na pravém břehu Litavky 5 lehkých (do 50 kg) trhavých bomb, z nichž 4 vybuchly. Jedna z nich, časovaná, explodovala teprve po skončeném poplachu ve 13.58 hodin. Zraněno bylo při tom celkem 15 osob a to: 4 muži a 3 děti těžce a 4 muži, 2 ženy a 2 děti lehce. Těžce zranění byli ihned sanitním autem městské záchrané stanice dopraveni do okresní nemocnice, lehce zranění zůstali po lékařské pomoci v domácím ošetření. Z těžce raněných 11 letý Otakar Prošek téhož dne zemřel. Všichni zranění se zdržovali při poplachu mimo kryt. Vedle toho byly

30) Autentický zápis z prosince 1944. SOkA Beroun, fond Zvláštní škola Beroun, kronika 1940-1975, zápis ze šk. roku 1944/45.

31) V tento den uskutečnila 15. letecká armáda USAAF, operující ze základen na Apeninském poloostrově, nálet na Plzeň, Most a Ústí nad Labem (Rajlich, J.: *Mustangy nad protektorátem*, s. 77.). Je pravděpodobné, že na Beroun svrhl pumy letoun, který se účastnil právě některé z těchto akcí.

32) Zapsáno po skončení války. SOkA Beroun, fond Archiv města Berouna, Pamětní kniha města Berouna VII., 1940 - 1945.

i věcné škody. U 15 domů byly lehce poškozeny střechy nebo okna a okenní tabulky. Těchto bylo rozbito asi 47 m². Dále byl poškozen vodovod a odpadový kanál Královodvorské cementárny. Také bylo poškozeno telefonní vedení Pražské železářské společnosti v Králově Dvoře. Časovaná bomba nebyla zprvu zajištěna poněvadž byla zaražena v díře způsobené trhavou bombou. Po jejím výbuchu vzniklo podezření, že byly shozeny i další časované bomby. Proto bylo podezřelé místo v okruhu 100m uzavřeno a opatřeno varovnými tabulkami. K výbuchu však už nedošlo. - Pohřeb zemřelého Otakara Proška, jedenáctiletého žáka pomocné školy se pak konal ve středu 20. prosince 1944 o 3 hod odpo.[edne] z domu čp. 924/II na hřbitov. Zúčastnilo se jej početné obecenstvo v čele se zástupci úřadů, mezi nimi okr. hejtman dr. Jaroslav Lojda a starosta města dr. Václav Cee, který nad hrobem pronesl řeč. Okr.[esní] úřad a město Beroun věnovaly velké věnce“.

Nálet 17. dubna 1945

Zápis v Pamětní knize města Berouna³³

„V úterý 17. dubna 1945 před 4. hodinou ranní byl Beroun a celý daleký kraj osvětlován. V městě bylo z toho velké vzrušení, které se stupňovalo, když v dopoledních hodinách, kolem 9. hodiny navštívili Beroun hloubkoví letci. Těžko líčit poplach, který způsobili mezi lidmi. Cílem byly hlavně lokomotivy, vlakové soupravy, nákladní auta na silnicích atd. Kolem ½ 12 dopoledne zazněl ton akutního nebezpečí. Brzy potom objevili se letci. Křížovali oblohu nad městem, jedni přilétali, druzí odlétali. Kol 15. hod. se lehká letadla vzdálila a od jihozápadu přiletěl svaz bombardovacích letadel. Akutní nebezpečí a bomby! Zprvu kouřová bomba a pak již cíle: seřadovací nádraží, továrna Textilag, cukrovar, železniční most, Závodí podle trati a nádraží, Černý vršek na silnici u vchodu do Brdatek. Nálet trval od 15 do 15.10 hodin. [...] Následky náletu byly velmi vážné. Především došlo k lidským ztrátám: do druhého dne konstatováno 40 mrtvých (18 mužů, 18 žen a 4 děti), kteréžto číslo později vyrostlo na 43. Těžce raněných bylo 17 (9 mužů, 6 žen, 2 děti), zasypáno bylo 5 osob (3 ženy a 2 děti). Celkem tedy bylo postiženo 85 osob. Bez přístřeší se octlo 131 osob (57 mužů, 46 žen a 28 dětí). Podstatné byly i škody věcné: Z obytných budov bylo úplně zničeno 20, těžce poškozeno 35, středně 61, lehce 141, z budov rázu hospodásko-obchodního byla 1 zničena úplně a 1 těžce poškozena. Z průmyslových podniků zaznamenal Textilag těžké poškození nitárny a tkalcovny ohněm (nitárna shořela úplně, tkalcovna z polovice, správní budova částečně)

33) Zpětně zaznamenáno po skončení války. Tamtéž.

a cukrovar poškození střední (průmyslová budova lehce, správní těžce, kolejisté v Závodí úplně). Topírna a vodárna železniční zničeny úplně. Železniční trať Beroun - Rakovník a Beroun - Plzeň mnohokrát přerušena. Několikrát bylo zničeno elektrické vedení, takže město bylo beze světla a vody. Železniční most byl poškozen středně. Celkem tedy se skonstatovalo 21 případů úplného zničení, 37 těžkého poškození, 63 středního poškození a 141 lehkého, úhrnem 262 případů poškození. Zemědělství se týká 17 poškozených stodol, 9 stájí, 4 koní, 1 krávy a 13 kusů drobného zvířectva. Vznikly dva požáry: 1 velký (Textilag) a 1 střední (obytný dům p.[ana] Kotršala na silnici k Vráži).³⁴ K zdolání škod bylo nasazeno vojsko, složky P[rotiletecké] O[ochrany] z Berouna a Králova Dvora a Kuratoria mládeže.³⁵ Je pochopitelné, že v městě rázem zavládlo zděšení. Obyvatelstvo se obávalo dalších náletů a tak mnozí strávili noc v lesích. Spalo se ve stanech i na peřinách pod širým nebem. Druhý den se mnoho rodin odstěhovalo k známým do blízkých vesnic. Obchody byly zavřené, takže městský rozhlas stále vyzýval jejich majitele k otevření. Až do soboty 21. dubna 1945 bylo pozorovat úplný úprk z města na venkov, zvláště když paniku podporovaly denní útoky hloubkových letců na lokomotivy v obou nádražích a na vojenské a civilní dopravní prostředky na silnicích v nedalekém okolí. Společný pohřeb obětí leteckého útoku se konal v sobotu dne 21. dubna 1945 v 8 hodin ráno na místním hřbitově. Před kaplí směrem k jihu byly uloženy rakve, na schodišti vedoucím k novým částem hřbitova byly položeny věnce od okresního úřadu, německé správy z pověření a města, pod schodištěm po obou stranách stáli zástupci úřadů a čelem k rakvám byli umístěni pozůstalí a za nimi obecní úřad. Obřad se počal Griegovou skladbou, kterou zahrála městská dechová hudba, poté promluvil starosta města dr. Cee a hudba pohřeb ukončila. Poté se konaly soukromé jednotlivé pohřby církevní. Smutné, přesmutné chvíle!“³⁶

34) Ve srovnání s jinými prameny se tyto údaje rozcházejí zejména v případě počtu rozličně postižených osob a ostatních škod. V počtu obětí na životech (43) se ovšem zcela shodují. Komparace učiněna při studiu dokumentů v SOkA Beroun, fond Okresní úřad Beroun, pres. spis čj. 237/1945. V roce 1995 byla na Závodí, nad nádražím, odhalena malá pamětní deska jako připomínka obětí dubnového náletu.

35) Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě byla protektorátní mládežnická organizace totalitního typu, s povinným členstvím pro veškerou českou mládež. Postupně v ní byly od roku 1942 sdružovány všechny české děti ve věku od 10 do 18 let. Hlavní cíl této organizace byl skryt v převýchově české mládeže v intencích nacistických idejí. (Blíže nejnověji: Špringl, Jan: *Protektorátní vzor mladého člověka: Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě (1942-1945)*. In: *Soudobé dějiny*, roč.XI., č.1-2 (2004), s.154-177.)

36) Neustále se opakující letecké poplachy, po kterých často nenásledoval vlastní nálet (například podle údajů v Pamětní knize města Berouna, či v poměrně přesně vedené kronice Reálného gymnázia Beroun, jich bylo od 9. listopadu do 20. prosince 1944 v Berouně vyhlášeno

Zápis v kronice Měšťanské školy chlapecké Beroun³⁷

„Od března [1945] se valem blížila fronta z východu. Nebylo dne, aby jak v noci, tak i ve dne nezazněla poplašná sirena. Po nočním poplachu nastupovali žáci do školy o hodinu déle, ve dne se při malém upozornění (třech přerušovaných tónech) spěšně blízko školy bydlící odebrali domů a s ostatními žáky se pokračovalo. Po hodině, když nebyl vyhlášen velký poplach se opět vraceli. Často, sotva usedli, ozvala se sirena opět, často i delší dobu kolísavý tón a žactvo muselo být svedeno do krytu, kde si pobýlo někdy více než hodinu. Takovéto vyučování neprospívalo žactvu a bylo nutno vyučování posunovati na hodiny před osmou, zkracovati, aby nejdéle v jedenáct byly úlohy rozděny. [...]. V noci ze 16. na 17. dubna a ráno kol 4. hodiny byl Beroun osvětlován. Byla to hrůzostrašná podívaná. Ráno kol 9. hodiny navtívali Beroun hloubkoví letci. Těžko vylíčit poplach, který způsobili mezi lidmi. Cílem byly hlavně lokomotivy, vlakové soupravy nákladní, auta na silnicích. Kol ½ 12 hod. odpolední zazněl tón akutního nebezpečí. Brzy potom objevili se houfně letci. Křížovali oblohu nad městem, jedni přilétali, druzí odlétali. Byla to přehlídka anglo-amerického letectva; ovšem ji lidé s dvorků a vikýřů sledovali s obavami. Kol 3. hodiny se motory vzdálily a od jihozápadu se objevily bombardovací svazy. Dáno znamení kouřovou bombou a již to začalo. Zasažen most u cukrovaru přes trať, cukrovar, trať za cukrovare[m,] jedna budova přádelny Textil[ag]; zvláště utrpělo Závodí, kde byla cílem trať. Několik desítek mrtvých a raněných, hojně lidí připraveno o obydlí vůbec, nebo z valně poškozených bylo se nutno vystěhovati. Nikdo ze žáků nepřišel o život, ani nebyl raněn, rovněž z rodičů. Po této události se město v pravém slova smyslu vylidnilo. Zvláště rodiče s dětmi se vystěhovali na venek“.

řádově několik desítek), byly příčinou postupného otupění obyvatel, a z něj plynoucího ignorování reálného nebezpečí; vyhledávání krytů tak bylo vnímáno jako holá zbytečnost. S každým leteckým poplachem se ovšem zvyšovala pravděpodobnost vlastního náletu a tragédie pak na sebe nenechala dlouho čekat. Relativně vysoký počet obětí náletů byl na různých místech protektorátu velice často způsoben právě touto určitou liknavostí obyvatelstva. (Rajlich, J.: *Mustangy nad protektorátem*, s. 91; SOkA Beroun, Pamětní kniha města Berouna VII., 1940 - 1945; Tamtéž, fond Reálné gymnázium Beroun, školní kronika 1940-1953, zápis ze šk. roku 1943/44.)

- 37) Zpětně zaznamenáno po skončení války. SOkA Beroun, fond Měšťanská škola chlapecká Beroun, školní kronika 1940-1945, zápis ze šk. roku 1944/45.

Zápis v kronice Obecné školy Beroun-Závodí³⁸

„Od 9. dubna t.r. bylo vyučováno 6 tříd v jedné místnosti v hostinci u Koubíků na Závodí.³⁹ Vyučováno bylo od 7.30 do 11 hodin a od 2 do 6 hodin. Tato vyučovací doba nebyla však nikdy dodržena, poněvadž denně byl několikrát vyhlášen poplach a žactvo propouštěno domů. Dne 17. dubna ráno bylo hloubkovými letci ostřelováno závodské nádraží v sousedství naší školní budovy.

Odpoledne [17. dubna] byl znovu vyhlášen poplach. Byly dvě hodiny, když se přiblížila bombardovací letadla. Několik svazů klidně přeletělo. Poslední svaz však svrhl na Beroun svoji nálož. Bylo zasaženo Příbram, předměstí a Závodí. Tato naše čtvrť byla zasažena nejvíce. Řada domů v okolí školní budovy dostala přímé zásahy. Také před vchod do dvora školy dopadla bomba, která vyryla hluboký kráter. Zděná hradba u školy byla pobořena a celý školní dvůr i zahrada pokryta troskami okolních domů. Všechna okna ve školní budově byla rozbita, rámy a okna přerážena, omítka ze stropů stržena, zámkové dveře utrhány a střecha demolována. Všude kolem bylo zřít obraz naprosté zkázy. Z lidí ukrytých ve školním sklepě nebyl raněn nikdo. Kromě rodiny říd.[ící] uč.[itelky] byla tu děvčata zaměstnaná v Triole a němečtí uprchlíci.⁴⁰ Nálet na Beroun vyžádal si mrtvých. Bývalý řídící učitel J. Bouček bydlící v ulici blízko školy byl při náletu zabit.

Také do hostince u Koubíků, kde bylo prozatímne vyučováno, dopadla 350kg bomba na schody do sklepa, ale na štěstí nevybuchla. Po tomto náletu bylo vyučování dočasně zastaveno. [...] Po náletu propadla většina obyvatel panice a stěhovala se do okolních vesnic a blízkých lesů“.

38) Zpětně zaznamenáno po skončení války. SOkA Beroun, fond Obecná škola Beroun-Závodí, školní kronika 1940-1981, zápis ze šk. roku 1944/45.

39) O situaci berounských škol v těchto dnech viz pozn. č.19.

40) Budova Obecné školy Beroun - Závodí byla od listopadu 1944 zčásti využívána oděvní firmou Triola a od března 1945 sloužila také jako ubytovna pro německé uprchlíky z východních oblastí říše. (SOkA Beroun, fond Obecná škola Beroun-Závodí, školní kronika 1940-1981, zápis ze šk. roku 1944/45.

Nálet 29. dubna 1945

Zápis v Pamětní knize města Berouna⁴¹

„Po těžkém náletu dne 17. dubna 1945, přišel ještě jeden nálet menšího rozsahu a to dne 29. dubna 1945. Postižena byla zvláště Zavadilka, kde na př. Budova obecní (národní) školy byla silněji poškozena. Krytina stržena, stropy zdemolovány, dveře a okna rozbity. Nejdříve odtud vytratili se němečtí uprchlíci, kteří tu bytovali...“

41) Zpětně zaznamenáno po skončení války. SOkA Beroun, fond Archiv města Berouna, Pamětní kniha města Berouna VII., 1940 - 1945.

Příloha 1

Seznam domů, sklepů a průjezdů potřebných pro úkryty v Berouně

Beroun I.

1. *Budova městské radnice na náměstí, sklep klenutý, se samostatným vchodem pro 100 až 120 lidí.*
2. *Č.p. 69. Hostinec Na Nové, sklep klenutý, větraný a osvětlený pro 100 lidí.*
3. *Č.p. 77. Židovská škola na náměstí, sklep klenutý a velký klenutý průjezd, vše kamenné pro 100 lidí.*
4. *Č.p. 79. Hostinec U Černého orla na náměstí, sklepy vesměs klenuté, kamenné, dobře přístupné pro 200 až 250 lidí.*
5. *Č.p. 86. Hostinec U Českého dvora, sklepy klenuté, průjezdní chodba taktéž klenutá pro 70 až 80 lidí.*
6. *Č.p. 90. Hostinec U Tří korun na náměstí, sklep klenutý, chodby taktéž klenuté pro 100 až 150 lidí.*
7. *Č.p. 2. Hostinec U Zajíčků u Horní brány, prostorný sklep, vše zděné z kamene, taktéž klenba kamenná pro 200 lidí.*
8. *Č.p. 96. Restaurace U Grünwaldů u Horní brány, sklepy klenuté, kamenné pro 100 až 200 lidí.*
9. *Č.p. 64. Městská spořitelna, sklepy se stropy železobetonovými pro 100 až 150 lidí.*
10. *Č.p. 36 na náměstí, průjezd klenutý pro 50 až 70 lidí.*
11. *Budova děkanství, sklepy klenuté kamenné pro 50 lidí.*

Beroun II.

1. *Č.p. 18. Hostinec U Černého koně, sklepy kamenné klenuté, prostorná stáj pod celou budovou pro 400 až 450 lidí.*
2. *Č.p. 156. Budova okresního úřadu, sklepy klenuté, kamenné pro 50 až 70 lidí.*
3. *Č.p. 178. Restaurace U Čermáků, prostorný sklep pro 50 až 80 lidí.*
4. *Č.p. 83 (33) ?. Restaurace Na Plzeňce, prostorná skladiště, klenuté stropy a chodby pro 350 až 400 lidí.*
5. *Č.p. 27. Dům p. stav. Jelínka, průjezd klenutý pro 50 lidí.*
6. *Č.p. 441. Továrna p. Pišvejce pro 450 až 500 lidí.*
7. *Obecné a měšťanské školy v Plzeňské třídě pro 350 až 400 lidí.*
8. *Č.p. 76. Hostinec U Lva, průjezd a stáje pro 50 až 80 lidí.*

9. *Budova Bia Excelsior, prostorná pro 350 až 400 lidí.*
10. *Budova Obchodní akademie a tělocvičny pro 500 až 600 lidí.*
11. *Budova obecné školy na Zavadilce pro 300 lidí*
12. *Restaurace Jenečské pivnice na Zavadilce pro 50 až 80 lidí*
13. *Č.p. 177. Hostinec U Stuchlíků, průjezd pro 30 až 50 lidí.*
14. *Budova reálného gymnázia, prostorné sklepy betonové pro 250 až 300 lidí.*

Beroun III.

1. *Budova obecné školy na Závodí, sklepy a chodby pro 300 lidí.*
2. *Budova Hospodářské školy na Závodí pro 450 lidí.*
3. *Budova hospodářského drusžtva na Závodí pro 150 lidí.*
4. *Č.p. 67. Hostinec na Marjánce pro 80 až 100 lidí.*
5. *Č.p. 86. Hostinec U Slavašova pro 50 až 70 lidí.*
6. *Č.p. 66. Restaurace Na Kovárně pro 80 až 100 lidí.*

Pramen: SOkA Beroun, fond Okresní úřad Beroun, karton 245, složka Protiletecké kryty, květen 1941.

Příloha 2

**Hlášení Městského úřadu v Berouně okresnímu úřadu z 11. ledna 1941
o zkoušce poplachových sirén**

Č. 422/41 V Berouně dne 11. ledna 1941.
Okresní úřad
v Berouně

Věc: Zkouška poplachových sirén.
K č.j. 685/41-XI-15/3

Ad 1. K citovanému nařízení podávám zprávu, že poplachová městská sirena byla uvedena v činnost na heslo „Zkouška siren“, dané telefonicky Okresním úřadem v Berouně, p. Dr. Ohnhäuserem, prostřednictvím poštovního úřadu Beroun I, dne 11. ledna 1941 o 12. hodině polední.

Ad 2. Městská sirena poplachová zněla pouze po dobu jedné minuty.

Ad 3. Rozšířený byl pouze signál „Konec leteckého poplachu“, tj. souvislý, jednu minutu trvající tón.

Ad 4. Obyvatelstvo bylo o zkoušce sireny informováno přiloženou vyhláškou.

Ad 4. Podávám zprávu, že velitelé a zástupci domovních družstev LS-Beroun byli o zkoušce informováni služebním rozkazem, který se současně přikládá. Po provedené zkoušce hlásili všichni dobrou slyšitelnost městské sireny v celém obvodu města; ostatní sireny slyšeti dosti slabě, avšak nerozeznati, o které sireny jde.

Ad 6. Obyvatelstvo bylo poučeno přiloženou vyhláškou, že se při tomto signálu, pokud se nachází na ulici, musí se ihned uchýliti do veřejných úkrytů; též bylo poukázáno na nedávno vydanou vyhlášku okresního úřadu v Berouně ze dne 17. prosince 1940 o chování se občanstva při heslech L.S.

Ad 7. Vedoucí jednotlivých obvodů, jakož i pořadatelé i zástupci veřejných úkrytů byli také přiloženým služebním rozkazem informováni, že jakmile zazní sirena, musí se ulice ihned vyprázdniti a zastaviti veškerý provoz na ulicích.

Ad 8. O získaných zkušenostech podávám tuto zprávu: Slyšitelnost městské sireny dobrá v celém obvodu města, sirena cementárny dobře slyšitelná, ostatní sireny byly slyšitelné velmi slabě; mimo to na Závodí u obecné školy a na Příbramském předměstí byly uvedeny v činnost ruční sireny, které se pro nejbližší okolí velmi dobře osvědčily; tyto zůstávají na jmenovaných obvodech dále pro potřebu LS. Činnost vedoucích jednotlivých obvodů, pořadatelů úkrytů a velitelů domovních družstev LS-Beroun byla velmi dobrá a každý jednotlivec plnil svoje povinnosti vzorně a se zájmem.

Obyvatelstvo se při daném signálu chovalo vzorně a každý jednotlivec, který byl tou dobou na ulici, ihned vyhledal nejbližší veřejný úkryt. Automobily i povozy ihned na dané znamení provoz zastavily. Do veřejného úkrytu v hostinci „Na Kovárně“ na Pražském předměstí uchýlilo se i 10 příslušníků říšské branné moci i s vedoucím podústojníkem.

Při zkoušce siren konalo službu v různých částech města 11 policejních orgánů. Zároveň u veřejných úkrytů hlídkovala městská požární četa pro případ, že při nástupu občanstva do úkrytů by přišel někdo za nynějšího zledovatělého stavu vozovky k úraze; k žádné nehodě však nedošlo.

Jelikož jsem byl služebně mimo Beroun, dohlížel osobně na průběh zkoušky sireny městský tajemník JUC Fr. Raboch. Pokud se týče továrních podniků, zejména Královodvorské cementárny, fy Kubinzky a fy Eternit, vešel ksem s nimi předem ve styk.

Podotýkám, že jsem o vykonané zkoušce vyrozuměl:

- 1. p. Hauptmanna Krische jako Standoffiziera,*
- 2. p. Stabszahlmeistera Sneidera, přednostu Heeresstandortverwaltung in Beroaun.⁴²*

42) Posádková správa wehrmachtu v Berouně.

3. p. *Hablowetze* prostřednictvím p. Benka jako zástupce *Ortsgruppenleitera der NSDAP*⁴³ v Králově Dvoře.

Pramen: SOkA Beroun, fond Okresní úřad Beroun, kart. 246, sl. Zkouška sirén.

Příloha 3

Činnost protiletecké ochrany v Berouně

Čj.663-2/2-1249-4046 L.S./43

Přehled činnosti protiletecké ochrany v Berouně v roce 1942

Jako v roce předešlém, tak i v roce 1942 bylo pokračováno v budování organisace PO v našem městě.

Agenda a úředníci PO

Záležitosti PO vyřizoval městský úřad, jemuž došlo 339 spisů. Referát a styk se stranami obstarával policejní strážmistr Antonín K r u p i č k a . Když bylo potřeba, aby byly spisy vyřizovány německým jazykem, byl vládním komisařem přijat do služeb města pensionovaný praporčík bývalého 38. pěš.pluku p. Franz R a n k , jenž je národnosti německé. Týž nastoupil v srpnu 1942. Úřadovalo se v přízemí radnice – 1. dveře vlevo. Zde byla též městská policie.

Zkoušení sirén v obvodu města

Na rozkaz úřadu p.Oberlandrata v Kladně, který spravoval politické okresy Kladno, Slaný, Louny, Beroun, Rakovník, Kralupy a Roudnice, konalo se po celý rok pravidelné přezkoušení sirén vždy jednou v měsíci. Poplachové zařízení bylo v činnosti vždy o 12. hodině v poledne po 1 minutu a vydávalo souvislý tón – značící konec náletu. Obyvatelstvo bylo o těchto zkouškách uvědomováno vyhláškami, vyvěšovanými do skříněk LS a mělo za povinnost, pokud bylo na ulicích, uchýliti se do veřejných krytů. Povozy musily zůstat stát na ulicích, jako o náletu. Ježto bývaly uvedeny v činnost sirény Králově Dvorské cementárny, železáren v Králově Dvoře a Textilního závodu fy. Kubínzký v Berouně, podávána byla o této zkoušce, jakož i o stavu sirén v uvedených podnicích, zdejší kancelář zpráva do Kladna.

Organisace veřejné pomocné služby SHD

Veřejná bezpečnostní a pomocná služba (Sicherheits-und Hilfsdienst =

43) Místní skupinový vedoucí nacistické strany. V Králově Dvoře sídlila pobočka NSDAP pro oblast tehdejšího Berounska.

SHD) zavedená v roce 1941 se užívala a členové její, rozdělení do 4 obvodů městských se při vyhlášení leteckého poplachu scházeli na vykázaných shromaždištích. Službu SHD tvořily složky: Bezpečnostní-Poplachová-Požární-Asanační-Sanitní-Zvláštní (technická). Měl tedy každý obvod všechny tyto složky, kromě služby technické. I.obvod bylo vnitřní město, II.obvod Černý vrch a Plzeňské předměstí, III.obvod Závodí a IV.obvod Příbramské předměstí. Na příslušných ramenních páskách bylo vždy vyznačeno číslo obvodu.

Školení členů SHD

Mimo to scházely se složky odděleně pravidelně jednou za měsíc ke školení, při němž jim velitelé oznamovali obsah všech úředních pokynů, týkajících se služby PO, jakož i obsah odborných článků z časopisů. Také k praktickému výcviku bylo přihlíženo. Proto bylo několik cvičení v městě, na nichž velitelové rozhodovali, jak svoje oddíly zasadí.

Zatemňování

Zatemnění města bylo dosti dodržováno. Přesto vyskytnuly se případy, kdy pro špatné zatemňování bytů a chodeb byli lidé pokutováni.

Průmyslové podniky, cukrovar a cementárna, jakož i berounské nádraží měly úlevy v zatemňování, aby provoz nebyl pro tmu zdržován. V době, kdy bylo vyhlášeno „nebezpečí náletu“, byla i tu světla ovšem zhašena.

Plzeňská brána – LS pozorovatelnou

Aby velitelství PO (služba SHD) bylo informováno o stavu města za náletu, ustanovila městská policie, že za náletu mu budou podávat zprávy pozorovatelé na Plzeňské bráně. K tomu byli ustanoveni policejní strážníci : Frant. F r a n c , Emilián N o s e k , a Vlastimil S e d m í k .

Letecký poplach „Fliegeralarm“

V roce 1942 byl v městě Berouně vyhlášen letecký poplach 14krát. Bylo to v těchto dnech:

26. března	v	1.38 hod.	pohotovost trvala do	2.30 hod.
28.	ve	2.54		4.10 „
26. dubna	v	1.18		2.57 „
28.	v	1.24		2.38 „
30.	v	1.33		2.33 „
5. května	v	1.30		3.06 „
21. srpna	v	0.30		1.43 „
29.	v	1.17		2.00 „
30.	v	0.52		1.29 „
4. října	v	23.57		0.54 „
6.	ve	14.39		16.02 „
9.	ve	23.57		0.48 „
24.	ve	23.54		0.27 „
25.	v	0.46		2.01 „

Příslušníci služeb SHD se pokaždé shromáždili ve svých stanovištích, ale nebylo potřebí jejich zákroku. Nálety postihovaly, jak noviny oznámily, území za hranicemi Protektorátu. O každém náletu a o počtu shromážděných členů SHD byla podána zpráva okresnímu hejtmanovi – správě z příkazu Říše do Kladna.

Pomocné hlídky proti sabotáži

Pomocné hlídky proti požáru a proti sabotáži z řad občanstva, zavedené 1941 výnosem okr. úřadu v Berouně z 20. 9. 41 č. 45.434/41 a oběžníkem téhož úřadu z 22. 11. 41 č. 55.295/41, byly konány v městě po celý rok 1942. Organizaci a kontrolu hlídek obstarávala policie. Hlídkou byl povinný každý muž ve věku od 16 do 60 let. Povolání k těmto hlídkám se opírá o ustanovení § 39 obecní finanční novely (zák.329/1921) Sbírky zák. a nař. z r. 1922 č. 143. Povoláním ku hlídkám byl doručen legitimační lístek, na němž byl vyznačen den služby a hodina jejího nastoupení. Kdo se z důležitých důvodů nemohl hlídky zúčastniti, měl možnost obstarati si na vlastní zodpovědnost schopného náhradníka, nebo zaplatiti v kanceláři policejního oddělení K 25,-- na místě jedné hlídky v trvání 6 hodin, ku zjednání náhradníka. Od povinnosti hlídky byli osvobozeni nemocní a neschopní na základě lékařského vysvědčení, a osoby, jimž jejich zaměstnání brání ve výkonu služby. Tyto hlídky byly nařízením vládního komisaře z 1. 7. 1942 rozšířeny dnem 9. 7. 1942 o jednu stálou dvoučlenou hlídku pro hláskou službu na Plzeňské bráně. Střídání hlídky bylo po 6 hodinách. Hlídka měla hlásiti: Přelety letedel, event.vznik požáru, slyšitelnost střelby, hrubé závady v zatemnění, neobvyklý pohyb obyvatelstva, nebo rušení veřejného klidu. Za tím účelem byla vybavena dalekohledem, kompasem a měla použití telefonu, aby mohla dodati policii rychlé zprávy. Na stanovišti byl záznamní deník, v němž byly zapisovány získané zkušenosti.

Hlídky ku zajištění úrody

Na rozkaz okres.úřadu v Berouně z 1. 8. 1942 čj. 39688-XI-5/10- zavedl městský úřad konání polních hlídek, aby se tak mohlo čeliti možným škodám na úrodě, zaviněným buď ohněm, krádeží, nebo sabotáží. Hlídky byly zavedeny pro 7 hlídacích obchůzek vždy po dvou mužích. Předepsané obchůzky byly: 1. trať Beroun-Dušníky, 2. trať Beroun-Rakovník, 3. Na Podole, 4. Ratinka, 5. Lištice, 6. Herynky, 7. Veselá. Střídání hlídek bylo po 6ti hodinách. Nástup jich byl o 6., o 12., o 18. a o 24.hod. Služby byly rozděleny v budově býv.židovské školy na náměstí čp.77/I, kde byla i strážnice pomocných hlídek. Hlídkám se často naskytla příležitost tlumit lopatami, jimiž byly vyzbrojeny, požár, který zvláště podél železniční trati v suché trávě od jisker vznikal. Hlídky rozdělovala policie. Po sklizni úrody byly hlídky v září 1942 zrušeny.

Zrušení dozoru pomocných hlídek na zatemnění

Nařízením z 20. III. 42 č. 256-20/3-3667/42 zrušil vládní komisař města Berouna podle výnosu velitele pořádkové policie při úřadě říšského protek-

Nálety na Beroun ve světle kronik

tora v Čechách a na Moravě a podle oběžníku okresního úřadu v Berouně 19.3.1942 č.15353/42-VI-15/3 dozor nad zatemněním, jež prováděli členové pomocných hlídek. Napříště dozor provádí pouze policie. Hlídky měly možnost policii na závady v zatemnění pouze upozornit.

Prvopis převzala správa měst. knihovny

ev. PhDr. Poch dne 4/2 1944

Sestavil Josef Herrmann

Pramen: SOKA Beroun, fond Archiv města Berouna-dodatky, kart. 15, sign. 256.